

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 10.05.2021
Published /Yayınlanma 31.07.2021
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Uslu Ak, B. (2021). Göç kavramı ve kuramları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(72), 1749-1758.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2579>

Dr. Büşra USLU AK
<https://orcid.org/0000-0001-5667-6809>
Alman Uluslararası İş Birliği Kurumu, Ankara / TÜRKİYE

GÖÇ KAVRAMI VE KURAMLARI

THE CONCEPT AND THE THEORIES OF MIGRATION

Issue/Sayı: 72

Volume/Cilt: 8

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

ÖZET

Dinamik bir kavram olarak göç; farklı bağlamlarda gelişerek koşullardan etkilenmekte ve dönüşüm geçirmektedir. Göç ile birlikte yaşanan yer değişiklikleri farklı kültürlerle sahip bireylerin ve grupların kültürel etkileşime girmesini sağlamıştır. Bu yaygın durumu anlamak üzere sosyal bilimciler özellikle son 50 yıllık dönemde göç olgusunu ele alarak kuramsal açıdan irdelemiş ve göç politikaları geliştirmeye çalışmışlardır. Bu çalışmada, göç olgusunu derinlemesine irdelemek amacı ile göç kavramının bir meta analizi yapılmış ve başlıca göç kuramları incelenmiştir. Özellikle göç ve emeğin yakın bağına değinen emek göçünü öne çıkaran belli başlı göç kuramları tarihsel gelişimleri de dikkate alınarak ortaya konmuştur. Bu bağlamda; Ravenstein'in Göç Kanunları, İtme-Çekme Kuramı, Petersen'in Göç Kuramı, Kesişen Fırsatlar Kuramı, Merkez-Çevre Kuramı, İlişkiler Ağı Kuramı, İkili İşgücü Piyasası ve Yeni Ekonomi Kuramı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç Kuramları, Göç Kanunları, İtme- Çekme, Kesişen Fırsatlar, İkili İşgücü.

ABSTRACT

Migration as a dynamic concept is affected and transformed by conditions in different contexts. Through migration, individuals and groups from different cultures are to interact with each other. In order to understand this situation, social scientists have dealt with the phenomenon of migration, especially in the last 50 years, theoretically analyzed it, and tried to develop migration policies. So as to examine this phenomenon of migration in-depth, this study offers a meta-analysis of the concept of migration. Besides, the historical developments of major migration theories referring to the close connection of migration and labor such as Ravenstein's Laws of Immigration, Push-Pull Theory, Petersen's Theory of Migration, Center-Environment Theory, Dual Labor Market, and New Economic Theory have been compiled and discussed.

Keywords: Theories of Migration, Migration Laws, Push-Pull, Crosscutting Opportunities, Dual Labor.

1. GİRİŞ

Göç, geçmişi insanlık tarihine kadar uzanan bir kavramdır. Göç ile birlikte yaşanan yer değişiklikleri çeşitli maddi ve manevi öğeleri de beraberinde taşımış, böylelikle farklı kültürlerle sahip bireylerin ve grupların kültürel etkileşime girmesini sağlamıştır. Bu durum kültürleşmeleri ve yeni öğrenimleri ortaya çıkarmıştır. Tekerleğin icadı, yazının bulunması, salgın hastalıklarda kullanılan tedaviler, ekonomik ilerlemeler gibi insanlık adına yaşanan birçok gelişim ve değişimin göçlerle birlikte taşındığını söylemek mümkündür (Yılmaz, 2014: 3).

Göç kavramı basit anlamıyla insanın kalıcı olarak bir yerden bir yere gitmesini, buraya yerleşerek hayatının geri kalan kısmını burada geçirmesini ifade etmektedir. Başka bir deyişle insanların geçmiş nesillerinin bir arada yaşadığı ve kendilerinin de doğup büyüdüğü yerleri terk ederek başka yerlere yönelik yaptıkları nüfus hareketliliği şeklinde tanımlanabilir. Fiziksel olarak göç kavramına ilişkin yapılan tanımlar üzerinde herhangi bir tartışma olmamasının yanı sıra; yapılan göçlerin neden ve sonuçları, yapılış şekilleri, gidilen ve gitmek istenen yerler, gidilen yerde kazanılan statüler ve imkânlar gibi faktörler açısından ele alındığında göçün bir olgu olarak öne çıktığı ve göç olgusuna ilişkin

tanımların zorlaştığı ve farklılık arz ettiği görülmektedir. Bu bağlamda çalışmada öncelikle kavramsal çerçeve kapsamında göç olgusu ortaya konarak göç kuramları ele alınacaktır.

İnsanlık tarihi boyunca yapılan göçlerin niteliğinde sürekli bir değişim yaşanmıştır. İlk zamanlarda çoğunlukla iklim koşulları, savaş, kıtlık, coğrafi nedenler ve benzerinden kaynaklanan göç olayları sonraki dönemlerde ekonomi, din, siyaset, kültür, eğitim ve sanayileşme gibi nedenlere bağlı olarak gerçekleşmiştir (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015: 60). Bireyin farklı sebeplerden dolayı yaşadığı yeri terk ederek yeni bir yere yerleşmesi olarak ifade edilen göç; geçici şekilde kısa süreli olarak yapılabildiği gibi, kalıcı olarak uzun süreli yer değiştirmeleri şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Gönüllü veya zorunlu olarak yapılabilen göçler ile birlikte insanlar eski coğrafi ve sosyo-kültürel yapılarından ayrılarak yeni bir yapıya girmiş olmaktadır (Akan, Arslan, 2008: 3).

Göç, kaynaklar ile nüfusun arasında iyi bir denge sağlanması açısından kendiliğinden gelişen bir çaba olarak yorumlanabilir (Atalay, 2011: 271). Bir nüfus hareketi olması nedeniyle göç, nüfus büyüklüğünü arttıran veya azaltan değişkenlerden biridir (Doğanay, Özdemir ve Şahin, 2011: 87). Nüfus hareketinin ilk belirleyicisi olarak; insanların doğduğu yerden kitlesel, aileler şeklinde veya bireysel olarak başka bir yere gitmesi, diğer bir ifadeyle yer değiştirme durumu gösterilebilir.

2. GÖÇ KAVRAMI

Göç kavramı geniş anlamıyla ele alındığında; politik, sosyo-kültürel, ekonomik olaylardan ve kişisel tecrübelerden etkilenen, kısa, orta veya uzun vadeli, geri dönme niyetiyle veya sürekli yerleşme düşüncesiyle yapılan bir bölgeden başka bir bölgeye yer değiştirme hareketi olarak tanımlanmaktadır (Yalçın, 2004: 12-13). Sosyoloji, iktisat, siyaset bilimi, nüfus bilimleri, coğrafya gibi çeşitli bilim dallarının inceleme konusu olan göç olgusu çeşitli bilim dalları tarafından farklı boyutlarda ele alınarak disiplinler arası bir konu haline gelmiştir. Kişilerin zorunlu yer değiştirmeleri sonucunda sosyal ve ekonomik refahlarında oluşan etkilerin araştırılması sosyal bilim disiplinlerinde önem kazanmıştır. Nitekim zorunlu göçlerin; kişilerin işgücü ve yoksulluk konularını kapsayan ekonomik çıktıları; evlilik, doğurganlık, sağlık ve eğitim faaliyetlerini kapsayan sosyal ve demografik çıktıları; siyasi tercihlerini ve haklarını kapsayan politik çıktıları etkilediği görülmektedir (Betts, 2009: 12-13).

Çok eski bir olgu olmasına karşın göç olgusuna ilişkin araştırmaların 20. yüzyıl ile birlikte başladığı ve bu alanda yapılan ilk uygulamaların mülteci çalışmaları olduğu görülmektedir (Barın, 2015: 13). Göç eylemlerinin tam manasıyla tanımlanabilmesi için çeşitli faktörlerin ele alınması gerekmektedir. Göç kavramına ilişkin yapılan tanımlamalar incelendiğinde göç hareketini etkileyen “yer, zaman ve amaç” faktörleri öne çıkmaktadır (Özyakışır, 2013: 7). Bu noktada göç ile ilgili farklı tanımlar yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlardan bazıları Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Göç Tanımları

ARAŞTIRMACI / KURUM	TANIM
Marshall (1999: 685)	“Bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir.”
Faist (2003: 30)	“Çok sayıda bağ ile çok sayıda ulus-devlet içindeki iki ya da daha çok konumu ve hareket edenlerle kalanlar arasındaki çeşitli bağları özetleyen, çok boyutlu ekonomik, siyasi, kültürel ve demografik bir süreçtir.”
Karpat (2003:3)	“Kişinin doğduğu yerden hedeflediği yere gerçekleştirdiği harekettir.”
Castles ve Miller (2008: 30)	“Toplumsal varoluşun her boyutunu etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir süreçtir.”
Tunç (2015: 30)	“İnsanların bireysel veya kitlesel olarak çeşitli nedenlerle buldukları yerden başka bir yere yer değiştirme hareketleridir.”
Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration-IOM), Göç Terimleri Sözlüğü (2019: 135)	“Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesidir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir.”
Türk Dil Kurumu (TDK) (2019)	“Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret.”

Tarihsel süreç incelendiğinde, insanların ilk çağlardan itibaren çeşitli sebeplerle göç ettiği bilinmektedir. Dünyada kapitalizmin ortaya çıkması ile birlikte göç etme sebepleri arasında işgücü ihtiyacının öne çıktığı görülmektedir. Özellikle çalıştırma maksadıyla işçilerin gönüllü veya zorunlu olarak yaşadıkları sınırların ötesine götürülmesi göç olgusunda işgücü veya emek göçü olarak nitelendirilen bir akımı ortaya çıkarmıştır. Kapitalizmin genişlemesi ile birlikte iyice artan işçi ihtiyacına paralel olarak öncelikle köylerde yaşayan insanlar kentlere göç etmiş, bunun yetersiz kalması sonucunda diğer bölgelerden de zorunlu olarak işçilerin getirildiği görülmüştür (Munck, 1995: 307).

16. yüzyıl ortalarında keşfedilmiş yenedünya topraklarında çalışacak kölelere duyulan ihtiyaç sonucunda, Amerika kıtasına yönelik yapılan göç dalgaları emek göçünün başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Avrupalı tüccarlar tarafından çok sayıda köle Afrika'dan alınarak Güney ve Kuzey Amerika'ya taşınan ve 300 yıl süren bu dönem "merkantilist dönem" olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem kapitalizmin gelişme şartlarına zemin hazırlamış ve sömürgecilik sonucunda Batı Avrupa'da artan zenginlik 18. yüzyılda Sanayi Devrimi ile sonuçlanmıştır (Toksöz, 2006: 11-12, Castles ve Miller, 2008: 77).

Tarihteki ikinci büyük göç dalgası ise Avrupa'da yaşanan endüstriyel gelişmeler sonucunda 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu dönemde çoğunluğu Britanya'dan olan 48 milyon civarında insanın Avrupa'yı terk ettiği bilinmektedir. Sanayi Devrimi'nde köyden kente gerçekleşen göç dalgası karşısında kentte mevcut sanayinin istihdamda yetersiz kalması söz konusu göçün başlıca sebebi olarak görülmektedir. Bu dönemde Amerika'ya yönelen göçmenler, Kuzey/Güney Amerika ve Avustralya başta olmak üzere deniz aşırı ülkelere daimî göç etmiş ve çok fazla sayıda insanın göç etmesi gidilen ülkelerdeki yerli halkın azınlık haline gelmesine yol açmıştır (Castles ve Miller, 2008: 77-78).

Kitlesel olarak yaşanan diğer bir emek göçü ise II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'ya yönelik yapılan işçi göçleridir. Endüstrileşen Batı Avrupa ülkelerinin savaş sonrası karşılaştığı işgücü sorununu işçi ithal etmek suretiyle çözmeye çalıştığı görülmüştür. Bu çerçevede göç ofisleri kuran Batı Avrupa ülkeleri özellikle Güney Avrupa ülkeleri başta olmak üzere gelişmekte olan ülkeler ile imzaladıkları anlaşmalar kapsamında "geçici işçi" veya "misafir işçi" statüsünde işgücü ithalinde bulunmuşlardır. Bu göçler 1970'lerde kapitalist sistemde ortaya çıkan kriz ile sona ermiş ve Avrupa ülkeleri göçmen işçilere kapılarını kapayarak ülkede bulunan göçmenlerin geri gönderilmesi yönünde de politikalar izlemiştir (Castles ve Miller, 2008: 95-103).

1970'lerde ülkelerin ekonomi politikalarında yaşanan değişimler göç politikalarını da değiştirmiş ve yüksek vasıflara sahip olanlar haricinde yabancı nüfus, ülkelerin istemediği gruplar haline gelmiştir. Bu durum ülkelerin uyguladığı sıkı kontroller nedeniyle göçmenlerin gitmek istedikleri ülkelere yasa dışı yollar vasıtasıyla gitmelerine yol açmıştır. Bu noktada zorlu bir süreç haline dönüşen göç yolculuğunu aşabilen bireyler, göç ettikleri ülkelerin emek ihtiyacını "ucuz işgücü" olarak karşılayan bir konuma oturmuşlardır. Göçmenlerin sınır dışı edilmekten korkarak her şeyi göze almaları ağır işlerde düşük ücretlerle çalışmalarına neden olmakta olup, ülkelerin emek piyasasındaki en alt kısmı ülkedeki düzensiz göçmenlerin oluşturduğu görülmektedir.

Dinamik bir kavram olarak göç; farklı bağlamlarda gelişerek koşullardan etkilenmekte ve dönüşüm geçirmektedir. Göç olgusuna ilişkin yapılan bazı yorumlar göçlerin ebediyen devam edeceğini savunmaktadır (Yazan, 2016: 21). Benzer şekilde Ortaylı (2006: 19) da "*İnsanların toplum olarak başlıca eylemi göçtür. Ezelden beri göç ediliyor ve ebediyen göç edilecek. Bir yerde göç sona ermişse o toplum eriyor demektir... Göçsüz bir coğrafya sayfasında, tarihin son sayfaları yazılıyor demektir.*" ifadeleriyle göçlerin insanlık var olduğu sürece devam edeceğini ileri sürmektedir.

Bu görüşlerden farklı olarak Hagen-Zanker (2008: 18) ise göç veren ülkede yaşanacak iş gücü kıtlığı ile birlikte göç oranının azalacağını ve göç ağlarının bir noktada doyuma ulaşacağını belirterek göçün ebedi olmadığını savunmaktadır.

3. GÖÇ KURAMLARI

Sosyal bilimciler özellikle son 50 yıllık dönemde göç olgusunu ele alarak kuramsal açıdan irdelemiş ve göç politikaları ile ilgili çözümler getirmeye çalışmışlardır. Abadan Unat (2002: 3)'a göre göç olgusunun sebepleri ve sonuçlarıyla birlikte tam anlamıyla açıklanabildiği "tek bir büyük kuram" yoktur. Göç kavramına ilişkin olarak 20. yüzyıl toplumbilimcileri tarafından farklı varsayımlar, farklı kavramlar ve farklı başvuru kalıpları kullanılarak farklı nedensellik süreçlerine (birey, hane halkı, ulusal ve uluslararası pazarlar gibi) ve farklı irdeleme düzeylerine dayandırılan farklı kuramsal modeller tasarlanmıştır (Abadan Unat, 2002: 5).

Göçlerin nedenlerini inceleyen çok sayıda farklı bakış açısı ve disiplin mevcuttur. Özellikle coğrafya, sosyoloji ve ekonomi gibi disiplinler- arası alanlarda birleştirici kuramların ortaya çıkışıyla disiplinler-üstü bir değer kazanmıştır (Sert 2016a: 508). Aynı şekilde Castles (2008: 17)'a göre de göç sürecinin toplumsal varoluşun bütün boyutlarını kapsamaması nedeniyle, göçün sınırlı yanlarının incelenmesi yerine farklı disiplinlerle ele alınarak bütün göç sürecine odaklanmasının gerekli olduğunu ifade etmektedir. Castles göç olgusunun tek bir kuramsal çerçeveden incelenmesinin yeterli olamayacağını vurgulamakta ve her göçü farklı ve eşsiz bir süreç olarak değerlendirmektedir.

Genel olarak, göç konusunu inceleyen araştırmacılar bu devinimin makro ve mikro düzeyde süreçler arasında gerçekleşen etkileşimler sonucunda ortaya çıktığını ifade etmektedir. Buna göre, iç/dış göçü düzenleyen yasal, ekonomide yaşanan değişimler ve siyasi yapı makro tabanlı etmenler, göçmenlere ait kaynaklar ve anlayış tarzı ise mikro tabanlı etmenler olarak görülmektedir (Giddens, 2008: 570). Dolayısıyla makro düzeydeki araştırmalar göç akımlarını ve sebeplerini incelerken mikro düzeydeki araştırmalar ise göçmenlerin sosyo-kültürel deneyimlerine odaklanmaktadır (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014: 35).

Göç süreci göç eden bireylerin cinsiyeti açısından ele alındığında; Kofman (1999: 274)'ın egemen göç modelinde erkekler için dışarıda yeni fırsatlar arayışına giren, maceracı bireyler saptamasında bulunduğu, ailesinin de sonradan ona katıldığını ifade ettiği görülmektedir. Bu modele göre kadınlar, istihdamda pasif ve erkeğe bağımlı olan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Kofman, 1999: 274). Ancak günümüzde kadın göçmen oranlarının erkek göçmen oranlarını yakaladığı ve kadınların kendi başına bağımsız birer göçmen olarak ele alınabileceği görülmektedir. Bu durum kadınlar için bir gelişme gibi görünse de göç kararı verme konusunda kadınların fırsat eşitsizlikleri ve yoksulluk gibi yapısal faktörlerin etkisinde olduğu belirtilmektedir (Buz, 2006: 11).

Genellikle ataerkil toplum yapısı ve kadından beklenen toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı kısıtlamalar, kadın göçünün kendine özgü sebeplerindedir. Ancak günümüzde kadın göçünde erkeklerden farklı olarak küresel bir sorun haline gelen “kadına şiddet” olayları başlıca göç sebeplerindedir. Özellikle çatışma ve savaş durumları kadına yönelik cinsel şiddetin yaygınlaştığı durumlardır (Buz, 2006: 13).

Alan yazında mevcut araştırmalar incelendiğinde göç sebeplerinin; göçün etkileri, göç sürecine katılım, bu süreç boyunca karşılaşılan yaşam deneyimleri, göçmenlerin tutum ve tepkileri açısından erkekler ve kadınlar arasında önemli farklılıklar gösterdiği belirtilmektedir. Bu farklılıklar erkek ve kadının aile içerisindeki iş bölümünden, sorumluluklarından ve geleneklerin onlara biçtiği toplumsal rollerden kaynaklanmaktadır. Kadınların göç süreci çoğunlukla, eş, anne veya evlenmek üzere olan genç kız rollerinde gerçekleşmekte, bu roller kadın göçmenin ayrıldığı ülke ya da göç ettiği ülke ile ilişkilerini belirlemektedir (Buz, 2009: 45).

İşgücü piyasasında kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıklar, ücret eşitsizlikleri, yetersiz eğitim ve sağlık hizmetleri, ev işleri ve çocuk bakımı sorumlulukları gibi dayanaklar kadın göçünü tetikleyen faktörlerdir (Buz, 2006: 12). Toplumsal cinsiyetin dikkate alınarak yapıldığı göç araştırmalarında kadın göçmenlerin sahip oldukları sosyal ilişkiler açısından istihdam alanında dezavantajlı konumda oldukları belirtilmektedir (Morokvasic, 1984: 891). Göçmen kadınların özellikle imalat sanayisinde “vasıfsız işgücü” olarak nitelendirilmesi işsizliğin arttığı dönemlerde büyük oranının işgücü piyasasından çekilmesine ya da dikiş-nakış, yemek pişirme, ev-içi temizlik gibi enformel sektör işlerine yönelmesine sebep olmuştur (für Ausländerfragen, 2002: 208'den aktaran Toksöz, 2006: 85). Bununla birlikte göçmenlerin çoğunluğu kadın olan çeşitli Asya ülkelerinde ise emek piyasasında kadınların öne çıktığı görülmektedir. Bu bölgelerde kadın göçmenlerin ülkelere yaptığı para havalelerinin ülkenin dış ticaret dengesine önemli katkıları olmuştur. Örneğin Sri Lanka'da, 1986 yılında deniz aşırı çalışan göçmenlerin %33'ü kadın göçmen iken, bu oran 1999 yılında %65'e çıkmıştır. Ayrıca aynı yılda ülkeye gönderilen özel havalelerden %62'sinin (1 milyar dolar) kadın göçmenler tarafından gönderildiği belirtilmektedir. Bu tutarın o dönem ülkeye gelen dış yardım ve hibelerin yaklaşık 1,5 katı olduğu ifade edilmektedir (IOM, 2003: 6).

Avrupa ülkelerinde ise; hükümetlerin sosyal refah devleti anlayışı doğrultusunda uygulamaya koyduğu politikalar, kadınların evdeki ve ailedeki sorumluluklarını azaltmış ve kadınların işgücüne katılımının yolu açılmıştır. Öyle ki yerli kadınlar hizmet sektöründeki vasıflı işlere ve profesyonel mesleklere yönelmişlerdir. Bu durum ev temizliği işleri gibi alanlarda insan çalıştırma ihtiyacının kadın göçmenler tarafından karşılanmasında etken olmuştur (Campani, 1993: 194-200).

Kadınların göç hareketliliğinde erkeklerden farklı olan diğer bir husus ise sömürü ve istismar sonucunda kadınların eğlence ve seks işçiliği sektöründe çalıştırılmaya zorlanmasıdır. Özellikle Güneydoğu Asya'da ve 1990'larda komünist rejimin çöküşü sonucu doğu bloğu ülkelerinde yaşanan ekonomik olumsuzluklar sonucunda bu bölgelerdeki kadınların söz konusu sektörlerde çalışmaya başladıkları görülmüştür. Ayrıca vasıflı ve eğitilmiş olmalarına rağmen Doğu Avrupa'daki ve Rusya'daki kadınların bir kısmı istihdamda yaşanan imkânsızlıklar ve elverişsiz şartlar nedeniyle fuhuş sektöründe çalışmak üzere başka ülkelere göç etmişlerdir (Skrobanek, 1998'den aktaran Toksöz, 2006: 87). Genellikle işgücü piyasası ile erkeklerin ilişkilendiriliyor olmasının bir sonucu olarak emek göçü konusunda alan yazında

yapılan araştırmalarda kadınların fazla incelenmediği, kadının daha çok göçmen erkeklerin yanında aileyi birleştiren unsur olarak varsayıldığı görölmektedir.

Göç konusunun birçok farklı etmenin dikkate alınarak incelenmesi nedeniyle mevcut göç kuramları çeşitlendirilmiştir. Göç konusunda kapsamlı bir yazın olmasının yanı sıra çalışmanın bu bölümünde, özellikle göçün emek ile yakın bağına değinen emek göçünü öne çıkaran belli başlı göç kuramları tarihsel gelişimleri de dikkate alınarak ortaya konacaktır. Bu bağlamda; Ravenstein'in Göç Kanunları, İtme-Çekme Kuramı, Petersen'in Göç Kuramı, Kesifen Fırsatlar Kuramı, Merkez-Çevre Kuramı, İlişkiler Ağı Kuramı, İkili İşgücü Piyasası ve Yeni Ekonomi Kuramı ele alınacaktır

3.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Göç konusunda teoride yapılan ilk çalışmalar 1885 ve 1889 yıllarında George Ravenstein tarafından Kraliyet İstatistik Topluluğu için hazırlanan "Göç Kanunları (The Laws Of Migration)" çalışmalarıdır (Sert, 2016b: 29). Ravenstein çalışmasında farklı coğrafyalar ile ilgili istatistiki bilgilerle göçün sebeplerini ortaya koymaya çalışmıştır. Ravenstein, göçlerin çoğunlukla kısa mesafelerde yapıldığını ancak sanayileşmeye paralel olarak uzun mesafelerde de gerçekteşebileceğini belirtmektedir (Ravenstein, 1885: 198-199).

Bu kurama göre; baskıcı yasalar, ağır vergiler, kötü iklim koşulları vb. gibi zorlayıcı şartlar göç hareketinin sebepleri arasında gösterilmekte, ancak özellikle ekonomik açıdan bireylerin yaşam koşullarını iyileştirme isteğinin en önemli göç sebebi olarak öne çıktığı ifade edilmektedir (Ravenstein, 1889: 286). Ayrıca göçlerin devamlı artacağını savunan Ravenstein, kadınların ağırlıklı olarak kısa mesafeli göçlerde yer aldığını ve uzun mesafeli göçler için büyük kasabalarda doğan kadınların daha etkin olduğunu öne sürmektedir (Ravenstein, 1889: 288).

Hareket noktası sanayileşme ve kentleşme süreci olan Ravenstein kuramına göre; sanayide yaşanan gelişmeler iş imkânlarını arttırmış ve insanlar doğdukları topraklardan ayrılarak Amerika'ya ve Avrupa'nın içlerine göç etmişlerdir (Ela Özcan, 2014: 188). Bu kuramda Ravenstein yedi göç kanunu belirlemiştir. Bunlar (Ravenstein, 1885: 198-199):

1. Çoğunlukla göçmenler kısa mesafedeki yerlere göç ederek geniş merkezlere yönelik "göç akımlarını" oluşturur. Ortaya çıkan göç dalgaları büyük ticaret merkezlerine ve endüstrilere doğrudur.
2. Bir kentteki ekonomik gelişmeler kent çevresindeki bölgelerden kente doğru göçlerin başlamasına sebep olur. Daha uzak yerlerde yaşayanlar ise kent çevresinde boşalan yerleri doldurur ve bu döngü kademeli şekilde bütün ülkeyi etkiler.
3. Göç kendi kendine bir amaç oluşturmaz. Dolayısıyla yayılma süreci ve yayılmayı emme süreci birbiri ile uyumlu olur.
4. Her bir göç dalgası karşı bir dalga oluşturur. Dolayısıyla yoğun göç alan yerler aynı zamanda göç veren bir yere de dönüşebilir.
5. Göçlerin uzun mesafelileri çoğunlukla gelişen ve endüstrileşen merkezlere yönelik olurken, kısa mesafeli göçlerde bu merkezlere doğru kademeli ilerleyiş vardır.
6. Kentsel yerlilerin göç eğilimi kırsal kökene sahip bireylere göre daha düşüktür.
7. Kadınların göç eğilimi erkeklerden daha fazladır.

3.2. İtme Çekme Kuramı

Everett Lee'nin geliştirdiği kurama göre göç edilen yerlerde ve yaşanan yerlerde itici ve çekici faktörlerin bulunduğu ifade edilmektedir. Lee'ye göre bu faktörler; yaşanan yer ile ilgili faktörler, gidilmesi düşünölen yer ile ilgili faktörler, işe ile ilgili engeller ve bireysel faktörlerdir (Yalçın, 2004: 30). İtme-çekme kuramı göç kavramını; bireyin kendi toprağından ayrılmasına sebep olan "itici" faktörler ile gitmeyi tercih ettiği yere yerleşmesine sebep olan "çekici" faktörlerin bileşimi olarak tanımlamaktadır (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016: 20).

3.3. Petersen'in Beş Göç Tipi Kuramı

Petersen (1958), itme-çekme kuramına yoğunlaşmış ve "Eğer her insan aynı ise neden bazıları göç ediyor da bazıları göç etmiyor?" sorusunun cevabı üzerinden itici-çekici faktörlerin sebeplerini araştırmıştır (Aktaran Çağlayan, 2006: 75). Bu kuramda Peterson tarafından bireysel ve sınıfsal farklılıklar da dikkate alınarak aşağıdaki 5 göç tipi ortaya konmuştur:

- İlkel (primitive) göçler: Bu göç tipinin temelinde doğa olayları ve coğrafi şartlardan dolayı ortaya çıkan itici ve çekici etmenler bulunmaktadır.
- Yönlendirilmiş (impelled) ve zoraki (forced) göçler: Bu göçlerde doğa olaylarından ziyade toplumsal durumlardan kaynaklanan itici ve çekici etmenler öne çıkmaktadır. Buna göre göç kararı göçmenlerin inisiyatifinde değildir. Bu tip göçlerde hükümetlerin veya toplumsal olayların baskın rolü vardır (Jackson, 2010: 12). Bu tip göçlere Kurtuluş Savaşı yıllarında gerçekleşen nüfus mübadeleleri ve azınlıkların sınır dışına gönderilmesi örnek gösterilebilir.
- Serbest (free) göç: Bireyin tamamen kendi kararıyla yer değiştirdiği göçlerdir. Serbest göçler kitlelerden ziyade bireyin ve ailesinin yaptığı göçlerdir (Jackson, 2010: 12).
- Kitlesele (mass) göç: Genellikle teknolojik gelişmelerin etkin olduğu ve kitleleri sürüklediği bu göç tipinde kollektif bir bilinç hâkimdir (Jackson, 2010: 12).

3.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Stouffer tarafından öne sürülen kesişen fırsatlar kuramı; sosyal aktör olması açısından göçmeni temele alarak bireyin göç etmesindeki sebeplere ve göç kararına yoğunlaşmaktadır. Bu kuramda göç olgusunun önemli noktaları mesafe ve gidilecek yerdeki imkânlardır (Stouffer, 1940: 846). Jansen (1970: 11) ise Stouffer tarafından öne sürülen bu kuramda, gidilecek yerdeki iş imkânlarına vurgu yaparak göç edecek kişi sayısının iş olanaklarının fazlalığıyla doğru orantılı olduğunu belirtmektedir. Nitekim kesişen fırsatlar kuramının daha çok işçi göçlerinde ve ekonomik amaçlı göçlerde ön plana çıktığı görülmektedir (Tatlıdil, 1993: 63).

3.5. Merkez-Çevre (Dünya sistemi) Kuramı

Wallerstein, Amin, Galtung, Castles ve Kosack tarafından 1970'lerde ortaya çıkan bu kuram ilerleyen dönemlerde Sassen, Portez ve Castles gibi araştırmacılarca geliştirilmiştir. Daha çok gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışan bu kuramda göç; modernleşme ile ortaya çıkan bir süreçten ziyade, gelişmekte olan ülkelerde yaşayan işgücünün gelişmiş ülkelere hareketi şeklinde tanımlanmakta ve bu durum gelişmekte olan ülkeler açısından olumsuz etki yaratmaktadır (Güllüoğınar, 2012: 67). Bu kuram göç hareketlerini, üçüncü dünya ülkelerinin birinci dünya ülkelerine bağılı kalmasının sebebi olarak görmektedir (Castles ve Miller, 2008: 35).

Abadan-Unat (2006: 15) göçün oluşma sebebini kapitalizmin varlığına bağlamaktadır. Amerika'dan Japonya'ya kadar yayılan kapitalist ekonomi ile birlikte dünya nüfusunun çoğunluğu bu pazara girmiştir. Çevre bölgelerde yer alan ham maddenin, toprağın ve emeğin dünya ülkelerinin denetimine girmesi göç akımlarının devam etmesine sebep olacaktır. Merkez-çevre kuramının en temel noktası; kapitalizmin çevredeki kapitalist olmayan ülkeler ile etkileşime girmesi sonucunda çevreden merkeze doğru göç eğilimini ortaya çıkmasıdır (Sert, 2016b: 36). Buna göre kapitalist süreç, çevre olarak değerlendirilen ülkelerde nüfus hareketliliği oluşturarak işgücü ihtiyacı duyan merkez ülkelere doğru emek göçünün oluşmasına sebep olmaktadır (Massey, Arango, Hugo, Kouaouci, Pellegrino & Taylor, 1993: 444).

3.6. İlişkiler Ağı Kuramı

Bu kuramın temelinde hedef ülke ile kaynak ülke arasındaki göçmenlerin kurduğu sosyal ilişkiler ve bu ilişkinin diğer göçlere etkisi yer almaktadır. Abadan Unat (2017: 65)'a göre bu kuramın temel noktasını oluşturan prensipler şunlardır:

- Göçmen ilişkileri bireylerin göçe eğilimini arttırarak yaygınlaştırmaktadır.
- Göçmenler arasında oluşan ağ ilişkisi göçten kaynaklı maliyetleri ve riskleri azaltarak ücret farklılıklarının etkisini ortadan kaldırmaktadır.
- Göçmen ilişkilerinin kurumsal bir yapıya dönüşmesiyle sosyoekonomik olarak her göçmeni kapsayan ve daha çok gönderen ülke topluluğunu temsil eden bir durum ortaya çıkmaktadır.
- Göç edilen ülkede ağ ilişkilerinin kurulması sonucunda kontrolü zor bir durum oluşmakta ve bu durum göç politikalarının etki edemeyeceği göç örüntülerini oluşturmaya devam etmektedir.
- Göçmen ailelerini birleştirmeyi hedefleyen politikalar göçmen ağlarını daha da güçlendirmektedir.

3.7. İkili İşgücü Piyasası Kuramı

İkili işgücü piyasası kuramına göre göçler sanayileşmiş modern toplumların gereksinimlerinin bir sonucudur. Göçün oluşumunun temel sebebi olarak hedef ülkenin çekici faktörleri görülmektedir. Bu bağlamda kuramın temel varsayımı hedef ülkelerin ekonomik yapılarından dolayı devamlı bir işgücüne ihtiyaç duymasıdır. Özellikle gelişmiş endüstriyel yapıya sahip ülkelerin sahip olduğu dört temel özelliğin, göçmen işgücü talebini sürekli kıldığı kabul edilmektedir. Bu özellikler; yapısal enflasyon, motivasyona dayanan problemler, ekonomik ikilik ve işgücü arzının demografisi olarak belirtilmektedir (Sert, 2016b: 33).

Gelişmiş ekonomilerin emek piyasası ve işletmeleri sermaye yoğun ve emek yoğun işler/sektörler olacak şekilde ikili bir yapı üzerine kurulmuştur. Sermaye yoğun işler genellikle ileri teknolojilerin kullanıldığı, eğitilmiş, donanımlı, vasıflı bireylerin çalıştığı ve işverenler tarafından kolaylıkla gözden çıkarılmayacak işçilerin istihdam edildiği alanlardır. İkili yapının diğer alanı olan emek yoğun sektörlerde ise vasıfsız işçiler istihdam edilmektedir. Bu alandaki çalışma koşullarının ağır olması ve iş güvencesinin düşük olması yerli işçiler için bu alanın tercih edilmemesine sebep olmaktadır (Toksöz, 2006: 17-18). Dolayısıyla gelişmiş ülkelerdeki bu durum diğer ülkelere buraya bir emek göçünü zorunlu kılmaktadır.

Söz konusu şartlar işverenlerin yerli işçi bulma ve onları işte tutabilme konusunda zorlanmalarına sebep olmaktadır. Bu durumlarda hükümetlerden misafir işçi uygulamaları geliştirmesi talep edilmekte veya işverenlerin kendi olanakları doğrultusunda yabancı işçi alımına gittikleri görülmektedir (Massey, 2015: 146). Portes ve Bach (1985) doğru şartların gelişmesi sonucunda işgücü temin edilebilen etnik bölgelerin oluştuğunu ileri sürerek “İkili İşgücü Piyasası” kuramını geliştirmiş ve gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan yabancı işçi ihtiyacının bu bölgelerden karşılanması suretiyle emek göçlerinin oluştuğunu belirtmişlerdir (Aktaran Massey vd., 1993: 442-443).

3.8. İşgücü Göçünün Yeni Ekonomi Kuramı

Oded Stark tarafından 1990’larda geliştirilen ve neo-klasik geleneğe dayanan bu kuram göçün oluşum sürecinde göçmenin ailesinin rolüne yoğunlaşmaktadır. Buna göre göç etme kararı sadece bireyin değil aile üyelerinin etkili olduğu bir süreçtir. Göç olgusunun sadece hedef ve kaynak ülke arasında mevcut ücret farklılıklarından değil, görece yoksulluk, gelir farklılıkları, güvensizlik vb. gibi çok sayıda faktörden kaynaklandığı belirtilmektedir. Ayrıca göç olgusunun istikrarsız çalışan piyasalarda sermaye temininin ve bunun sonucunda tarımsal şirketlerin kapitalist şirketlere evrilmesinin bir aracı olduğu ifade edilmektedir (Toksöz, 2006: 20).

Stark (1991), göç sürecinde ailelerin kendi görece yoksulluklarını algılama derecesinin önemli olduğunu belirtmektedir. Göç eyleminin gerçekleşmesinden sonra göçmenler tarafından kendi ülkelerine gönderilen havaleler, bıraktıkları aileleri için tüketim ve yatırım aracı olmaktadır. Bu kuramda göçün hane halkının gelirine yüksek oranda katkı sağlamasa da ailenin girişim yaparak yeni gelir kaynağı oluşturmasını sağladığı varsayılmaktadır (Aktaran Güllüoğınar, 2012: 62-63). Dolayısıyla yeni ekonomi kuramına göre göçler ailelerin gelir düzeyinde değişiklikler anlamına gelmekte ve göçmenlerin aile üyelerine gönderdiği havaleler görece yoksulluk düzeyine etki etmektedir. Göçmen veren ülkelerde hükümetlerin hanelerin gelirlerini artırmaya yönelik politikalar uygulamaması halinde göç etme isteğinin artacağı görülmektedir.

4. SONUÇ

Özetlemek gerekirse göç kuramları incelendiğinde, çoğunlukla aşağıdaki unsurlardan yola çıkılarak oluşturulan hipotezler doğrultusunda mikro ve makro yaklaşımların benimsendiği görülmektedir.

- Kaynak ve hedef ülkeler arasındaki mesafe ve uzaklık,
- Göç edilen bölgede kalınan süre,
- Göç edilen bölgenin ekonomik şartları,
- Göç edilen yerin idari durumu,
- Göç edilen yerde mevcut sosyal ağlar ve akrabalık ilişkileri
- Göçmenlerin kişisel özellikleri,
- Göçmenlerin etnik kimlikleri,

- Göçmenlerin cinsiyetleri.

Çok çeşitli boyutlara ve eğilimlere sahip göç olgusunun sadece bir kuramdan hareketle anlaşılabilmesinin mümkün olmayacağı değerlendirilmektedir. Nitekim her kuramın evrensel bir nitelik haline gelmiş göç eylemini farklı açılardan ve dinamiklerden ele alarak sonraki çalışmalar için kaynak teşkil ettiği ve ön açtığı görülmektedir. Göç süreci sonuçları açısından ele alındığında göçmenler gittikleri yerlerde yeni bir hayat kurmaya çabalamakta ve bunun için de kayıtlı veya kayıtsız bir şekilde işgücü piyasasına atılmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla ne amaçla ve ne şekilde olursa olsun her göçün yapıldığı ülke için yeni bir işgücü anlamına geldiği ve her göçün bir emek göçü olduğu söylenebilir.

Yukarıda bahsi geçen kuramların günümüz göç dinamiklerini açıklamada sınırlı bir öngörü ve tanımlayıcılığa sahip olduğu düşünülmektedir. Göç alanında yapılan kuram çalışmaları yalnızca mevcut kuramları test etmek için bir araştırma alanı değil, aynı zamanda daha genel olarak göçü anlama ve kuramlaştırmada katkıda bulunabilecek bir alan sağlayan göç araştırmaları için verimli bir zemin sunar. Bu nedenle, göçü araştırmaya yönelik herhangi bir yeni yaklaşım, göç dinamiklerinin belirli bir ülkenin sosyo-ekonomik kümesinde örneğin iş piyasası, sosyal refah ve çalışma koşullarının daha geniş bir unsurlar kümesine göre ortaya çıktığını kabul etmelidir.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (3. bs.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akan, Y. ve Arslan, İ. (2008). *Göç Ekonomisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama* (1. bs.). Ankara: Ekin Yayınevi.
- Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(2), 58-83. Erişim: 13 Eylül 2019, <http://gam.gov.tr/files/d3.pdf>
- Atalay, İ. (2011). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya* (5. bs). İzmir: Meta Yayıncılık.
- Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 10-57.
- Betts, A. (2009). *Forced Migration and Global Politics*. Oxford/UK: Wiley Blackwell.
- Buz, S. (2006). *Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Buz, S. (2009). Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadınların Görünürlüğü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(17), 40-50.
- Castles, S., ve Miller, J. M. (2008). Göçler Çağı- Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. B. U. Bal ve İ. Akbulut (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S., ve Miller, J. M. (2008). Göçler Çağı- Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. B. U. Bal ve İ. Akbulut (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Güz, 17, 67-91.
- Deniz, C., Ekinci, Y. ve Hülür, B. (2016). *Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu. Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı: Antep-Kilis Çevresi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Doğanay, H., Özdemir, Ü., ve Şahin, İ. F. (2011). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya* (2. bs). Ankara: Pegem.
- Ela Özcan, E. D. (2014). *Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme*. Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Giddens, A. (2008). *İrk, Etniklik, Göç*. Ş. Pala Güzel (Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- Güllüpinar, Fuat (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiki ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4: 53- 87.
- Hagen-Zanker, J. (2008). Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature. *MPRA Working Paper (No.28197)*. Hollanda: Maastricht University Maastricht Graduate School of Governance.
- International Organization for Migration (IOM). (2019). *Göç Terimleri Sözlüğü*.
- IOM. (2003). *World Migration 2003*. Cenevre.
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2014). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere. *MiReKoc Araştırma Raporları*, 1.
- Jackson, J. A. (2010). *Migration: Volume 2*. Sociological Studies. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Jansen, C. J. (1970). *Migration: A Social Problem*. Readings in the Sociology of Migration. New York: Pergamon Press.
- Karpat, H. K. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri* B. Tırnakçı (Çev.). Ankara.
- Kofman, E. (1999). Female 'birds of passage' a decade later: Gender and immigration in the European Union. *International Migration Review*, 33(2), 269-299.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. O. Akınhay ve D. Kömürcü (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466.
- Massey, D. S. (2015). Göç Kuramlarında Kayıp Halka. D. Eroğlu, O. Unutulmaz ve İ. Sirkeci (Çev.). *Göç Dergisi*, 3(2): 143-165.
- Morokvašić, M. (1984). Birds of Passage are also Women. *International Migration Review*, 18(4), 886-907.
- Munck, R. (1995). *Uluslararası Emek Araştırmaları*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Ortaylı, İ. (2006). Genel Göç Olgusu. *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler: 8-11 Aralık 2005* (s. 17-22). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç-Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama* (1. bs). Ankara: Nobel Yayın.
- Ravenstein E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society*. 48(2), 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*. 52(2), 241-305.
- Sert, D. (2016a). Küresel Hareketlilik ve Göç. E. Balta (Ed.). *Küresel Siyasete Giriş* (s. 505-522). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sert, D. (2016b). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. S. G. İhlamur Öner ve N. A. Şirin Öner (Ed.). *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* (s. 29-47). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Stouffer, A. S. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867.
- Tatlıdil, E. (1993). Türkiye'de Kentleşme ve İşgücünün Değişen Nitelikleri. *Sosyoloji Dergisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2019). Erişim: 24 Aralık 2020, <http://sozluk.gov.tr/>
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. *TESAM Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yazan, Y. (2016). *Avrupa Birliği'nin Yasadışı Göç Politikası: Türkiye Örneği Çerçevesinde İnsan Hakları Sorunsalı*. İstanbul: Milenyum Yayınları.

Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç Çeşitleri Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies: International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3-11.